

1. INLEDNING

I sin bok *Self-Constitution* kombinerar Christine Korsgaard Platons och Immanuel Kants teorier om rationellt agentskap. Hennes tes är att en i Platons mening internt enad (*unified*) agent också måste acceptera Kants hypotetiska och kategoriska imperativ, för att uppfylla de villkor om effektivitet och autonomi som hon menar utmärker allt agentskap. Därmed kommer villkor för att vara en agent att sammanfalla med villkor för att vara en moralisk agent. Efter att ha beskrivit Korsgaards resonemang avser jag att visa att det inte är hållbart, eftersom internt enade agenter inte nödvändigtvis måste acceptera Kants kategoriska imperativ, och eftersom det i vissa fall av agentskap kan finnas en motsättning mellan att vara en internt enad autonom agent och att vara en effektiv agent, så som Korsgaard definierar dessa termer.¹

2. KORSGAARDS ARGUMENT

Korsgaards utgångspunkt är att vi vanligen missförstår vad strävan efter att vara moralisk handlar om:

Det moraliska livet inbegriper arbete och ansträngning – en sorts kamp – och de som kämpar framgångsrikt kallar vi ”rationella” eller ”goda”. Men det handlar inte om kampen för *att vara rationell* eller *att vara god*. I stället handlar det om den fortlöpande kampen för integritet, kampen för psykisk enhet, kampen för att, trots psykisk komplexitet, vara en enda enad agent.²

Att vara en enad agent är för Korsgaard ett kreativt projekt, där vi samordnar begär, drivkrafter och förnuft till en enhet. Förslagan för detta samordningsprojekt är Platons resonemang om arbetsfördelningen i den välordnade staten. Denna stat och dess samhällsklasser tillskrivs vissa dygder. Den styrande klassen representerar beslutsklökheten och ser

¹Jag vill tacka min hustru Fulya Tepe för värdefulla uppslag i samband med denna artikels tillkomst.

²Korsgaard 2009, s. 7. Kursiveringarna är Korsgaards.

till hela statens goda, medan väktarklassen representerar modet. Besinningen representeras av den ”samklang” som råder i hela samhället när ”begären hos den stora massan av enkla människor . . . behärskas av begären och klokheten hos den bättre minoriteten”.³ Rättrådigheten, slutligen, består i att varje samhällsklass håller sig till sitt, så att affärsmän och hantverkare inte tar på sig att agera krigare och krigare inte tar på sig att styra staten.

Detta resonemang flyttar Platon sedan över på individen, hos vars själ han identifierar tre delar, nämligen begär, stridbarhet och förstånd. Tanken är att förståndet ska styra stridbarheten och tillsammans ska de tygla begäret, så att det inte ”växer sig stort och starkt, vägrar sköta sitt och försöker förslava de andra delarna och styra över dem”.⁴ Den rätt-rådiga människan är internt konstituerad som den välordnade staten, så att hennes själs olika delar inte försöker fullgöra varandras uppgifter:

I stället ska den enskilde skapa verklig ordning i sitt eget hus, bli sin egen styresman, ordningsvakt och vän och stämma samman de tre delarna precis som tre toner i en skala, en övre, en undre och en mittemellan . . . och själv träda fram ur mångfalden som en fullständig enhet, besinningsfull och väl sammanfogad . . .⁵

Orättrådighet på individnivå framställs av Platon som ”ett slags inbördeskrig . . . då en del av själen gör uppror mot alltihop” och vill styra ”fast den inte är lämpad för det, eftersom den tvärtom ska vara slav under den styrande klassen”.⁶

Det är sökandet efter denna Platons ”fullständiga enhet” som sedan återkommer i Korsgaards argument. Det originella i detta argument är hur hon kombinerar Platons teori om den internt enade agenten med Immanuel Kants teori om förnuftigt och moraliskt agenskap. Kort sagt, Korsgaard hävdar att vägen till det enade agenskapet går via Kants hypotetiska och kategoriska imperativ.

Enligt Korsgaard vägleds allt agenskap av normer om *effektivitet* och *autonomi*. Effektivitet handlar om att agenten måste drivas av en strävan att förverkliga sina mål, och autonomi om att hennes uppträdande (Korsgaard talar om ”rörelser”) måste vara något självbestämt och ha sitt upphov i henne själv.⁷ Effektivitet svarar då mot Kants hypotetiska imperativ, som föreskriver ”en möjlig handlings praktiska nödvändighet som ett medel att uppnå något annat som man vill”, medan autonomi svarar mot hans kategoriska imperativ, som föreskriver ”en

³Platon 2003, 431c-d.

⁴Ibid., 442a-b.

⁵Ibid., 443d-e.

⁶Ibid., 444b.

⁷Korsgaard 2009, s. 82-83.

handling som objektivt nödvändig för sig själv, utan relatering till något annat syfte”.⁸

En handling som pekats ut av det hypotetiska imperativet är nödvändig i betydelsen att om vi inte väljer den, så kan vi inte lyckas med vårt mål, vilket detta nu än är, och då kan vi inte vara effektiva agenter. En handling som är grundad i det kategoriska imperativet är däremot rationellt nödvändig för varje agent, oberoende av hennes mål, eller, med Kants ord, ”nödvändig för en med förnuftet överensstämmande vilja”.⁹ Det kategoriska imperativet formulerar han, som bekant, i följande termer: ”*Handla endast efter den maxim genom vilken du tillika kan vilja att den blir allmän lag.*”¹⁰ Här får vi också en metanorm för moraliskt handlande, i så måtto att ”om plikt är ett begrepp som skall ha betydelse och verkligen innehålla en lagstiftning för våra handlingar, så kan denna endast uttryckas i kategoriska imperativ”.¹¹

För Korsgaard handlar autonomi just om att ge sig själv en lag för det egna handlandet och därigenom *konstituera* sig som en enad agent i Platons mening. Begär, stridbarhet, och förnuft ska samordnas, och förnuftet ska vara styrande.

Våra böjelser kan tala för ett visst handlingsalternativ, men till skillnad från instinktsstyrda djur, så kan vi människor låta förnuftet avgöra om vi ska handla i enlighet med våra böjelser eller ej. Det är i detta som vår autonomi består: ”Böjelsen presenterar förslaget; förnuftet beslutar om vi ska handla i enlighet med det eller ej, och beslutet antar formen av *lagstiftande handling*.”¹²

Att låta sig styras av sina böjelser skulle vara lika ofritt som att låta sig styras av en annan person, eftersom böjelserna ensamma inte kan utgöra hela agenten. Det är när böjelserna samordnas och kontrolleras av förnuftet som en enad och autonom agent kan uppkomma: ”Det du gör när du överlägger med dig själv om vad du ska göra och sedan gör det, är att du organiserar dina begär, ditt förnuft och din stridbarhet i ett enat system, som ger upphov till en handling som kan tillskrivas dig som person.”¹³

Men varför måste den autonoma agenten vilja se sina handlingsmaximer upphöjda till *allmän lag*, som Kant hävdar? Varför inte nöja sig med att lagstifta för sig själv och se till att man själv alltid agerar i enlighet med förnuftets fordringar? Korsgaards svar är att det inte är någon

⁸Kant 2006, s. 39.

⁹Ibid., s. 40.

¹⁰Ibid., s. 46. Kursiveringen är Kants.

¹¹Ibid., s. 50.

¹²Korsgaard 2009, s. 154. Kursiveringen är Korsgaards.

¹³Ibid., s. 179.

skillnad mellan att lagstifta för sig själv och att lagstifta universellt. När agenten lagstiftar för sig själv, så lagstiftar hon för alla sina framtida jag och hon måste pröva det hon vill göra här och nu mot vad hon rationellt skulle kunna vilja göra i liknande framtida situationer:

Fordringarna för att ena ditt agentskap internt är desamma som fordringarna för att ena ditt agentskap med andras. Att konstituera ditt eget agentskap är en fråga om att välja endast de skäl som du kan dela med dig själv. Det är därför som du måste vilja universellt, eftersom skälet för ditt handlande nu, den lag som du ger dig själv *nu*, måste vara en som du kan vilja handla i enlighet med *senare*, oavsett vad som händer, om du inte kommer till insikt om att det finns något gott skäl att ändra den.¹⁴

Att inte vilja handla i enlighet med en universell lag är att från början offra autonomi till förmån för viljesvaghet och i denna mening faktiskt abdikera från sitt agentskap, enligt Korsgaard. Man bygger in förväntningar på att man framgent inte kommer att göra det man har goda skäl att göra, att man kommer att ändra sig utan att ha goda skäl för det. Det faktum att du inte vill upphöja din maxim till universell lag är, enligt Korsgaard, liktydigt med ”det faktum att du saknar självrespekt”.¹⁵

Och eftersom villkoret för att vara en internt enad och autonom agent sammanfaller med den kantianska metanormen för moraliskt handlande, alltså det kategoriska imperativet, så blir Korsgaards slutsats att det inte är någon skillnad mellan att vara en internt enad agent och att vara en rättrådig agent: ”morallagen är den enade konstitutionens lag, den persons lag som verkligen kan sägas lagstifta för sig själv eftersom han är den person som verkligen har ett jag.”¹⁶

3. TYRANNEN: AUTONOM, MEN INTE NÖDVÄNDIGTVIS INTRESSERAD AV UNIVERSALISERING

Korsgaard antar att en agent som är ”enad” i Platons mening också är moraliskt rättrådig i Kants mening. Men stämmer detta alltid? Känner vi inte från historien och litteraturen flera fall av agenter som är internt enade, i den meningen att deras böjelser inte är invecklade i något inbördeskrig med deras förnuft, men som likväl, och kanske rentav på grund av denna inre enighet, är kapabla till långtgående övergrepp mot andra?

Korsgaard tar själv upp ett sådant fall, nämligen tyrannen. Denne är ingen lekboll för sina impulser och böjelser. Tvärtom uppvisar tyrannen en hög grad av integritet, beredd som han är att ”göra *vadhelst* är

¹⁴ Ibid., s. 202–3. Kursiveringarna är Korsgaards.

¹⁵ Ibid., s. 203.

¹⁶ Ibid., s. 206.

nödvändigt för att få det han vill ha och besluten att inte låta något stå i hans väg”.¹⁷ Korsgaard förnekar inte att tyrannen kan vara effektiv, men väl att han är autonom och därmed också att han är en agent. Tyrannen är i stället, enligt henne, en besatt person som inte kan välja sina handlingar, utan närmast robotaktigt slår sig fram för att tillgodose sina begär: ”Som jag föreställer mig tyrannen, så är hans relation till sin besatthet som en psykotikers till sin vanföreställning: han är beredd att organisera allt annat kring den, även till priset av att han förlorar sitt grepp om verkligheten.”¹⁸

Tyrannen kan inte besluta något om mål och medel, eftersom dessa frågor redan är avgjorda för honom. Han väljer inte några maximer, än mindre upphöjer han maximer till universella lagar ”och det innebär att han inte är autonom, och det innebär att han inte är fri”. Korsgaard tänker sig att tyrannen visserligen kan universalisera i så måtto att han är beredd att säga att alla som tillhör en viss grupp – kvinnor, judar – ska offras, men ”han anser inte att det finns något innehåll, något innehåll över huvud taget, i tanken att han själv kunde ha varit en kvinna eller en jude”.¹⁹

Detta är, med all respekt för Korsgaards filosofi i övrigt, en märklig position som hon här intar. Tyrannen skulle sakna autonomi bara därför att han inte är beredd att universalisera sina maximer fullt ut. För Korsgaard är detta ett tecken på en oförmåga hos tyrannen. Han *kan* helt enkelt inte universalisera sina maximer fullt ut, eftersom hans speciella form av besatthet gör det omöjligt för honom att tänka sig in i rollen av att vara ett offer för dessa maximer. Men är det inte väl så rimligt att tänka sig tyrannen som en person som gör valet att *strunta* i en universalisering av sina maximer? Universalisering implicerar en beredskap till opartiskhet mellan egna och andras skäl för handlande, en benägenhet att se skäl som goda eller dåliga skäl oavsett vems skäl de är, eller vem som berörs av dem. Men tyranner är knappast intresserade av sådan opartiskhet. De är en typ av agenter för vilka ett skäl för handlande är gott om det gagnar deras intressen, dåligt om det inte gör det.

I fallet med tyrannen håller inte Korsgaards tes att ”[f]ordringarna för att ena ditt agentskap internt är desamma som fordringarna för att ena ditt agentskap med andras”. Tyrannen kan mycket väl vara en internt enad agent, med begär och stridbarhet samordnade under det egna förnuftet, utan att han för den skull bryr sig ett dugg om huruvida hans skäl för handlande är universellt acceptabla eller ej.

Och nog är denne tyrann en autonom agent, åtminstone i så måtto

¹⁷ Ibid., s. 170. Kursiveringen är Korsgaards.

¹⁸ Ibid., s. 172.

¹⁹ Ibid., s. 173.

att han ger sig själv en "lag" för sitt handlande. Korsgaards försök att framställa tyrannen som en psykotiker förefaller vara ett något krystat försök att beröva honom hans agentstatus. Om vi i stället tänker oss att tyranner mycket väl kan besitta självkontroll och vara internt enade i Platons mening, men att de för den skull inte behöver bry sig om Kants kategoriska imperativ, så får vi både en mer realistisk bild av tyranner och en klarare bild av vad som brister i Korsgaards resonemang. Det är nämligen hennes ambition att förena Platons idé om den internt enade agenten med Kants kategoriska imperativ som vållar henne problem här.

Platon ger oss en teori om vad som krävs för att vi ska vara *agenter*, nämligen att vi kan utöva förnuftskontroll över våra böjelser. Kant ger oss en teori om vad som krävs för att våra handlingsmaximer ska vara förenliga med *moralen*, nämligen att de låter sig universaliseras. Korsgaard försöker foga samman dessa båda teorier, så att den platonskt enade agenten blir identisk med den kantianskt moraliske agenten. Men i fallet med den tyranniske agenten så fungerar detta inte. Han är amoralisk, inte sällan också omoralisk, men han är fortfarande en agent. När Korsgaard försöker försvara sin syntetisering av Platon och Kant genom att avfärda tyrannen som en icke-agent (eftersom han vägrar att universalisera sina maximer) ter sig hennes resonemang bara verklighetsfrämmande.

4. FANATIKERN: AUTONOM, MEN INTE NÖDVÄNDIGTVIS MORALISK ELLER EFFEKTIV

Implicit i Korsgaards diskussion av tyrannen är att han *skulle* ha varit autonom om han hade varit beredd att universalisera sina maximer fullt ut och accepterat möjligheten att själv bli ett offer för dem. Hade tyrannen varit beredd till en sådan fullständig universalisering, så hade han hört till den kategori av agenter som Richard Hare benämnde *fanatiker*, det vill säga, personer som "har förmåga att föreställa sig, i all levande detaljrikedom, lidandet hos de förföljda, och som ändå kan föreskriva universellt att denna förföljelse ska fortsätta för att tjäna deras ideal, även om det vore de själva som måste lida på detta vis".²⁰

Fanatikern skulle alltså vara en *agent*, enligt Korsgaards teori, men lika lite som tyrannen är han en uppenbart *moralisk* agent. Även om fanatikerns ideal i sig skulle vara rättfärdiga, så är hans benägenhet att offra andra människor (och sig själv) för dem inte moraliskt tilltalande. (Kant, som avvisade tanken att människor kunde reduceras till enbart medel till förverkligandet av något mål, skulle ha delat denna bedömning.)

Fanatikern uppfyller Korsgaards krav på autonomi. Men är han också

²⁰ Hare 1963, s. 184.

en *effektiv* agent i hennes mening av denna term? Just den faktor som gör fanatikern till en autonom agent i Korsgaards ögon, nämligen att han är beredd att universalisera sina maximer fullt ut, riskerar faktiskt att göra honom till en ineffektiv agent. Fanatikerns kompromisslöshet gör honom till en i vissa avseende skör agent, som hellre går under än gör de eftergifter, gentemot sig själv eller andra, som skulle ge honom en chans att åtminstone på sikt förverkliga sina mål. Låt oss illustrera fanatikerns dilemma, med ett litterärt exempel.

I novellen "Regn" från 1921 beskriver Somerset Maugham ett litet sällskap vars fartyg fastnar i karantän i Pago Pago på Amerikanska Samoaöarna. I sällskapet ingår missionärsparet Davidson, samt en doktor Macphail med hustru. Man blir tvungen att ta in på ett primitivt hotell, och där inkvarteras också en ung kvinna, Sadie Thompson, som rest med samma fartyg.

Davidson beskrivs som en "tyst och lite butter" man, vars ögonblick av älskvardhet var "något som han påtvang sig som en kristlig dygd". Det mest påtagliga med honom var "det intryck av inre, kuvad eld han gav".²¹ Han ger uttryck för kompromisslöshet i sin förestående kamp mot synden på Söderhavsöarna: "Jag tänker handla och jag ska handla snabbt. Om ett träd är ruttet ska det huggas ner och kastas i elden."²² Synden som ska bekämpas är företrädesvis av sexuell art. Det handlar inte minst om de inföddas lättkläddhet och deras dansande.

Sadie Thompson blir i detta avseende en utmaning för Davidson. Hon klär sig om inte utmanande, så åtminstone uppseendeväckande, i vit klänning och vita högklackade stövlar. Dansmusik hörs från hennes rum på hotellet, och det visar sig att hon tar emot män där. Det framgår snart att Thompson är prostituerad. Davidson konfronterar henne. Han går in på hennes rum, slänger hennes grammofon på golvet och skäller ut henne, men blir själv utslängd av Thompsons manlige besökare. Davidsons hustru noterar då om sin man att "när det gäller synd är han skoningslös och när hans rättmätiga vrede väcks är han fruktansvärd".²³ Davidson kontaktar guvernören på ön och får denne att beordra Thompson att lämna ön med nästa båt till San Francisco, där hon har en fängelsedom hängande över sig. Under intryck av detta framtidsperspektiv bryter Thompson samman. En kväll skickar hon bud till Davidson att hon ångrar sina synder och han kommer till hennes rum för att be tillsammans med henne. Detta upprepas de följande dagarna. Davidson är nu "blekare än vanligt, men ögonen lyste av en eld som inte var av denna världen".²⁴

²¹ Maugham 1974, s. 16.

²² Ibid., s. 20–21.

²³ Ibid., s. 29.

²⁴ Ibid., s. 45.

Så väcks Macphail en natt av hotellägaren, som tar med honom till stranden. Där ligger Davidson död. Han har skurit halsen av sig med en rakkniv. Samtidigt har Sadie Thompson genomgått en förändring. Hon har återfått sitt självförtroende, hon har klätat upp sig i sin gamla stass, hennes grammofon är åter igång och hon samspråkar med en sjöman utanför sitt rum. Då hon får se Davidsons hustru spottar hon på henne, och när Macphail förebrår henne, svarar hon: ”Å ni karlar! Snuskiga svin allihop! Den ene är inte en bit bättre än den andre. Svin! Svin!”²⁵ Det står då klart för doktorn, att Davidson har legat med Sadie Thompson, och som en följd av sin kompromisslösa syn på synd, så har han sedan sett sig tvungen att ta livet av sig: ”Om ett träd är ruttet ska det huggas ner och kastas i elden.”

Davidson är, åtminstone fram till dess han faller för frestelsen att ha sex med kvinnan som han tror sig vara skickad att frälsa från synd, en enad agent. Han har underordnat alla sina böjelser och begär under målet att bekämpa synden. Den ”kuvade elden” i hans ögon vittnar om att begären är undertryckta, snarare än utplånade. Märk väl, en enad agent är inte en agent utan begär, utan just en agent som kan kontrollera sina begär. Davidson är också en autonom agent i Korsgaards mening, eftersom han är beredd att universalisera sin skoningslösa syn på synd till att omfatta honom själv. Själva hans självmord blir ett bevis för att han är autonom i denna mening. (Att Kant menade att det kategoriska imperativet uteslöt självmord²⁶ behöver inte bekymra oss här, eftersom vi diskuterar Korsgaards autonomibegrepp, inte Kants.)

Davidson brister emellertid i effektivitet som agent, och han gör det just därför att han lever upp till Korsgaards ideal om en enad agent som universaliserar sina maximer. Här kan man invända, att effektivitet bara handlar om att välja de medel som realiserar ens mål, och att Davidson väl är effektiv i så måtto att han lyckas ta livet av sig när självmordet väl har blivit hans mål. Men effektivitet måste rimligen också ges en tidsdimension. Vi kan vara effektiva på kort sikt eller på lång sikt. Om vår kortsiktiga effektivitet (vi kommer över drogen som vi just nu begär) innebär att vår långsiktiga effektivitet blir lidande (vårt drogberoende kommer att beröva oss familj och arbete, som vi inte vill vara utan), så är vi inte effektiva, eller åtminstone inte så effektiva som vi hade varit om förverkligandet av våra mål här och nu hade varit förenligt med förverkligandet av våra framtida mål.

Fanatiker är sårbara när det gäller effektivitet, eftersom deras sätt att vara enade agenter är att vara kompromisslösa och inte tillåta några känslor eller hänsyn komma mellan dem och deras beslutsamhet att

²⁵ Ibid., s. 52.

²⁶ Kant 2006, s. 47–48.

förverkliga sina ideal. Denna kompromisslöshet gör dem oförmögna att se sina egna begränsningar och att anpassa sitt handlande därefter. Davidson vägrar att se sina egna undertryckta sexuella begär när han närmar sig Sadie Thompson, eftersom det skulle vara att medge en kapacitet för ”synd” hos honom själv. Skulle han se sig själv som en möjlig syndare bland andra, så skulle han förlora den självbild av att vara Guds rättfärdige stridsman som är central för hans sätt att vara en enad agent. Men de sidor av det egna jaget som man förnekar kan man i längden heller inte kontrollera. (Detta är, på ett djupare plan, vad historien om Jekyll och Hyde handlar om, som Mary Midgley har påpekat.²⁷) Därför är Davidson oförberedd på sina egna reaktioner när han går i närkamp med Sadie Thompson. Hans kompromisslöshet gör honom alltså både blind för gliporna i hans rustning och oförmögen att förlåta sig själv när han väl givit efter för sina begär. Hade Davidson varit kapabel att inta en mer förstående attityd till sig själv och till andra, så hade han kunnat låta Sadie Thompson vara i fred och besparat sig själv ett onödigt tidigt och brutalt slut på sitt liv. Han hade kunnat fortsätta att verka som (en något mindre nitisk) missionär och i denna mening kunnat vara en (långsiktigt) effektiv agent.

5. SLUTSATSER

Enligt Korsgaards agentbegrepp eftersträvar varje agent autonomi och effektivitet. Autonomibegreppet utgör för henne förbindelsen mellan *agentskap* i allmänhet och *moraliskt agentskap*. Enligt Platon har den autonome agenten ett internt enat jag, där förnuftet råder över stridbarhet och böjelser. Detta kan vi ses som en teori om agentskap i allmänhet, även om Platon använder ord som ”rättrådig” för att beteckna den internt enade agenten. Här handlar autonomi om den sorts självkontroll som vi normalt förutsätter hos varje agent som kan hållas ansvarig för sina handlingar. Enligt Kant är den autonome agenten en universell lagstiftare, som handlar endast i enlighet med universaliserbara maximer. Detta är en teori om moraliskt agentskap, eftersom Kant relaterar pliktbegreppet till just sådan universaliserbarhet.

Korsgaard tänker sig att en enad agent i Platons mening måste vara en universell lagstiftare i Kants mening, och att en enad agent är en agent som handlar i enlighet med det kategoriska imperativet. Hon låter alltså begreppet om agentskap sammanfalla med begreppet om moraliskt agentskap.

Denna syntes av Platon och Kant håller emellertid inte, vilket framgår

²⁷ Midgley 1984, s. 119–23.

av exemplet med tyrannen, som kan vara internt enad i Platons mening, utan att för den skull acceptera Kants universaliserbarhetskrav. Att, som Korsgaard gör, hävda att tyrannen per definition måste vara oförmögen att vara en enad agent bara för att han inte accepterar kravet på universaliserbarhet ter sig mer som en flykt undan problemet än som en lösning på det.

Exemplet med fanatikern visar att även om vi tänker oss en agent som är både internt enad och autonom, så kan det just på grund av fanatikerns beredvillighet att universalisera sin kompromisslöshet uppstå problem med den effektivitet, som Korsgaard menar att varje agent också måste eftersträva. Givet att effektivitet förstås i en långsiktig mening, som kan fordra vissa kompromisser här och nu, så ter sig den internt enade och autonoma fanatikern som en ”skör” agent, som ständigt riskerar att offra långsiktig framgång för kortsiktig renlärighet.

Slutsatsen blir att Korsgaard's resonemang fallerar på grund av att hon försöker likställa villkoren för agentskap i allmänhet med villkoren för moraliskt agentskap, och på grund av att hon underskattar de motsättningar som kan råda mellan att vara en internt enad agent, en moralisk agent, och en framgångsrik agent.

LITTERATUR

- Hare, Richard. 1963. *Freedom and Reason*. Oxford: Oxford University Press.
- Kant, Immanuel. 2006. *Grundläggning av sedernas metafysik*. Göteborg: Daidalos.
- Korsgaard, Christine. 2009. *Self-Constitution*. Oxford: Oxford University Press.
- Maugham, Somerset. 1974. *Fotspår i djungeln och andra noveller*. Stockholm: Forum.
- Midgley, Mary. 1984. *Wickedness: A Philosophical Essay*. London: Routledge.
- Platon. 2003. *Skrifter*, 3, *Staten*. Stockholm: Atlantis.